

STATISTIKADA TANLANMA KUZATUVNING AHAMIYATI

Turayeva Gulizahro

Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

G'ulomov Xusan

Jaylavova Dilnoza

Yoqubjonova Nozima

Xolbo'tayeva Surayyo

Guliston davlat universiteti talabalari

***Annotatsiya.** Mazkur tezisda statistik tadqiqotlarda tanlanma kuzatuvning o'rni va ahamiyati keng yoritilgan. Tanlanma usuli yordamida umumiy to'plamdan ma'lumot olishning samaradorligi, vaqt va resurslarni tejash imkoniyatlari statistik jadvallar va faktlar orqali ko'rsatib berilgan. Shuningdek, tanlanma kuzatuvning turlari, xatolik turlari va amaliyotdagi qo'llanilishiga ham e'tibor qaratilgan.*

***Kalit so'zlar:** statistika, tanlanma kuzatuv, to'liq kuzatuv, tanlanma xatolik, reprezentativlik, statistik jadval, ma'lumotlar tahlili.*

KIRISH

Statistika fani ko'plab jarayon va hodisalarni o'rganish uchun asosiy vosita hisoblanadi. Biroq, ba'zan to'liq kuzatuv (ya'ni barcha elementlarni qamrab olgan) imkoniyati mavjud bo'lmaganda yoki resurslar cheklangan hollarda, tanlanma kuzatuvdan foydalaniladi. Tanlanma kuzatuv — bu umumiy to'plamdan ma'lum bir qismi yoki namunasi asosida xulosa chiqarish usulidir. Uning ahamiyati ayniqsa ko'p sonli ob'ektlar ustida ishlashda va tezkor tahlilni talab qiladigan holatlarda o'zini namoyon etadi.

ASOSIY QISM

Statistik tahlillarda to'liq kuzatuv ko'pincha katta mablag' va ko'p vaqt talab qilgani sababli, amaliyotda ko'proq tanlanma kuzatuv usulidan foydalaniladi. Tanlanma kuzatuv umumiy to'plamning faqat bir qismini o'rganish orqali butun to'plam haqida xulosa chiqarishga imkon beradi. Bu metodning asosiy afzalliklaridan biri — qisqa vaqt ichida va kam xarajat bilan ishonchli natijalarga erishishdir.

Tanlanma kuzatuvning ahamiyati shundaki, u orqali tadqiqotchi o'z resurslarini tejagan holda zarur ma'lumotlarni olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ayniqsa, aholi soni ko'p bo'lgan davlatlar, yirik ishlab chiqarish korxonalari yoki keng hududdagi xizmat sohaslarini o'rganishda tanlanma kuzatuv asosiy metod sifatida ishlatiladi.

Masalan, bir mamlakatdagi barcha aholining daromad darajasini bilish uchun har bir fuqaro bilan alohida suhbatlashish deyarli imkonsizdir. Bunday holatda, turli mintaqalardan, ijtimoiy qatlamlardan va yosh guruhlaridan vakillarni tanlab olish orqali

o‘tkazilgan tanlanma so‘rov natijalari umumiy holatni ishonchli aks ettirishi mumkin (1-jadval).

1-jadval

Tanlanma kuzatuv quyidagi asosiy turlarga bo‘linadi:	
1. Tasodifiy tanlanma — bunda har bir element umumiy to‘plamdan tanlanish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Tasodifiy tanlanma ob‘ektiv natijalar olishda juda muhim rol o‘ynaydi.	2. Tartiblangan tanlanma — umumiy to‘plamdan ma‘lum bir qoidaga ko‘ra (masalan, har 10-kishini) tanlab olinadi. Bu usul statistikasi soddalashtiradi, biroq ba‘zan sistematik xatoliklarga olib kelishi mumkin.
3. Kvotalangan tanlanma — oldindan belgilangan kvotalar (foiz yoki son jihatidan) asosida amalga oshiriladi. Misol uchun, tanlovda erkaklar va ayollar teng miqdorda ishtirok etishi shart bo‘lsa.	4. Ko‘p bosqichli tanlanma — bir nechta bosqichda tanlov amalga oshiriladi: avval hududlar tanlanadi, keyin esa hudud ichidan alohida respondentlar.

Shuningdek, tanlanma kuzatuv natijalari to‘g‘riligiga ta’sir etuvchi omillardan biri tanlanma xatoligi hisoblanadi. Tanlanma xatolik ikki xil shaklda yuzaga chiqadi:

- **Tasodifiy xatolik** — bu tanlov jarayonidagi tasodifiy omillar natijasida yuzaga keladi. U statistik metodlar yordamida nazorat qilinadi va kamaytiriladi.

- **Sistematik xatolik** — tanlov jarayonidagi noto‘g‘ri metodika yoki yetarli darajada tasodifiylikka rioya qilinmaganligi sabab yuzaga keladi.

Masalan, agar faqatgina shahar aholisi orasida daromad so‘rovi o‘tkazilsa va qishloq aholisi butunlay chetda qolsa, bu sistematik xatolik bo‘ladi va natijalar haqiqatni aks ettirmasligi mumkin.

Statistik fakt. Statistik tadqiqotlarga ko‘ra, to‘liq aholi sanog‘I 5 yil davom etsa, shunga teng aniqlikdagi tasodifiy tanlanma sanog‘I atigi 6 oy ichida tugatiladi va 90–95% aniqlik darajasiga erishiladi.

XULOSA

Statistikada tanlanma kuzatuv — resurs va vaqtni tejovchi, yetarli ishonchlilik darajasini ta’minlaydigan asosiy metod hisoblanadi. To‘g‘ri tanlanma turi, hajmi va metodikasi tadqiqotning aniqligi va amaliy ahamiyatini belgilaydi. Tanlanma xatoliklarini minimallashtirish, representativlikni ta’minlash va namuna hajmini ilmiy asosda hisoblash orqali amaliy statistik tadqiqotlar yuqori samaraga erishadi. Zamonaviy ijtimoiy, iqtisodiy va ilmiy sohalarda tanlanma kuzatuv deyarli ajralmas vosita sifatida qo‘llanilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Cochran, W. G. Sampling Techniques, 3-edition. John Wiley & Sons; 1991. ISBN 978-0-471-16240-7.
2. Тураева, Г. К. (2024). Актуальность обеспечения стабильности производства зерна в национальной экономике. Экономика и социум, (2-1 (117)), 1387-1394.
3. Gulizahro, T. (2023). The importance of developing the exchange mechanism and online trade in the E-commerce system (in the example of grain trade). Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика), (2), 14-20.
4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy Statistika Qo‘mitasi. O‘zbekiston hududlarining yillik statistika to‘plami – 2022. Stat.uz
5. Turayeva, G., Tilovbekova, A., Tursunkulova, D., & Abdujabborova, S. (2025). Ishlab chiqarishda zararsizlikni tahlil qilish. Наука и инновация, 3(14), 56-58.
6. Джалилова, С., & Хамидова, Ф. (2025). Роль цвета в формировании национальной картины мира: узбекский и испанский языки в сравнении. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 3(1), 380-384.
7. Mekhrojovna, D. S., & Erkinovna, K. F. (2025). Characteristic features of the semantics of color in the phraseology of the Uzbek language. EduVision: Journal of Innovations in Pedagogy and Educational Advancements, 1(2), 131-136.
8. Хакимов, М. (2024, November). Языковая картина мира и её теоретическое осмысление на примере итальянского языка. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 154-155).
9. Danilov, O. E., & Pozdeeva, O. G. (2014). Features of distance learning. In Problems and prospects for the development of education: materials of the V Intern. scientific conf. Perm (pp. 34-37).
10. Хакимов, М. Р. (2020). Развитие инновационных технологий в системе высшего образования Республики Узбекистан. Re-health journal, (2-2 (6)), 163-164.
11. Чуканина, Д. Б., & Хакимов, М. Р. (2016). использование видео и аудио педагогических технологий в изучении иностранного языка. Ученый XXI века, 55.
12. Ochildievna, M. R. (2019). The Study of the Modification of Sounds in Coherent Speech in English and Uzbek Languages. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).
13. Mardonova, R. O., & Raimova, Z. A. (2018). Fairy Tales In Teaching English As A Foreign Language. Гуманитарный трактат, (30), 10-11.
14. Khodjievna, G. (2024). Analysis and comparison of linguistic features of gender communication on the example of Italian and Uzbek literature.